

תולדות עם ישראל

לבתי ספר דתיים

חלק א

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעה וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון — בפרק זה שלושה נושאים:

נושא I — תקופת בית שני

נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים

נושא III — החסידות

בנושא שלמדת עליך לענות על ארבע שאלות. — 30 נקודות

פרק שני — בפרק זה יש לענות על שתי שאלות. (25×2) — 50 נקודות

פרק שלישי — בפרק זה יש לכתוב על ארבעה מושגים. (5×4) — 20 נקודות

סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) כתוב על כריכת המחברת את נושא הבחירה שלמדת.

(2) בתשובותיך הבא עובדות, אל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

פרק ראשון (30 נקודות)

בפרק זה שלושה נושאים. ענה על שאלות בנושא שלמדת.

נושא I — תקופת בית שני (עמ' 2-3)

נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים (עמ' 4)

נושא III — החסידות (עמ' 5)

ענה על השאלות בנושא שלמדת, לפי ההוראות שבו.

נושא I — תקופת בית שני

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 1-2 (חובה),

ועל שתיים מן השאלות 3-5.

חלק ראשון — אגריפס הראשון

ענה על שתי השאלות 1-2 (חובה).

1. הצג שתי דוגמאות למתיחות בין היהודים לשלטון הרומאי בתקופת הנציבים הראשונה.
(4 נקודות)

2. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שלושת חלקי השאלה שאחריו.

ימי שלטונו של אגריפס הם ימי הזוהר האחרונים של האומה היהודית בארץ-ישראל לפני המרד הגדול, ומלכותו הייתה הניסיון הרציני ביותר שעשתה הקיסרות הרומית לפשר בין השלטון הרומי לבין האומה היהודית... למרות זאת, לתקופת אגריפס הייתה השפעה על מצב הרוח הלאומי, השפעה שהובילה להחרפת ההידרדרות ביחסים בין היהודים לשלטון הרומי לפני המרד הגדול.

לאחר שטעמו היהודים את שלטון הנציבים במשך כ־40 שנה ונלחצו תחת שלטון פילאטוס, קמה לפתע מלוכה יהודית בימי אגריפס. מלכות זו יצרה ציפיות גבוהות בקרב יהודי ארץ-ישראל, וכאשר התחדשה תקופת הנציבות השתררה בעם תחושה של תסכול ואכזבה. תקופת האושר של ימי אגריפס הסתיימה ותקוותיה עמה. אגריפס היה תקוותם של אותם חוגים שקיוו לשמור על קיום לאומי יהודי גם תחת חסות רומאית. כאשר נכשל ניסיון זה גברה המתחות, ומערכת היחסים בין יהודה לרומא החלה להידרדר.

(מעובד על פי מ' ברה"ל, מגלות לתחייה, הוצאת לילך, 1998, עמ' 290)

— על פי הקטע, הצג את מטרת הרומאים במינוי אגריפס למלך יהודה.

— על פי מה שלמדת, הסבר מדוע אגריפס התאים למטרה זו.

— הסבר על פי הקטע כיצד השפיע שלטון אגריפס על היחסים בין היהודים לשלטון הרומי

לפני המרד הגדול.

(8 נקודות)

חלק שני – שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 3-5 (לכל שאלה – 9 נקודות).

3. הסבר מדוע רצה הורדוס לפגוע במעמד הכהונה, והצג שתי פעולות שעשה לשם כך.
4. הצג את תפיסת העולם הדתית של הקנאים.
הסבר באמצעות דוגמה מתקופת המרד הגדול כיצד תפיסת עולם זו באה לידי ביטוי.
5. ציין שתי תקנות שקבע ר' יוחנן בן זכאי, והסבר את המטרה של אחת התקנות על רקע המציאות באותה תקופה.

/המשך בעמוד 4/

נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 6-7 (חובה), ועל שתיים מן השאלות 8-10.

חלק ראשון — מייסדי הקהילות באשכנז

ענה על שתי השאלות 6-7 (חובה).

6. הסבר מדוע היו השליטים הנוצרים מעוניינים במתן כתבי זכויות (פריבילגיות) ליהודים. ציין מה העניקו כתבים אלה ליהודים. (4 נקודות)

7. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שני חלקי השאלה שאחריו.

שתי תופעות בולטות בחקר מעמדם של חכמים באשכנז הקדומה: אחת – כוחם הרב והשפעתם המכרעת של חכמים על רובם הגדול של תחומי החיים השונים. כלומר, החכמים משמשים גם "כתר תורה" וגם "כתר מלכות"; והשנייה – הנהגה זו הייתה בידי משפחות מעטות שאבותיהן הראשונים נמנו עם ראשוני המהגרים לאשכנז... מצב זה, שבו כל הסמכויות המדיניות, החברתיות והדתיות רוכזו בידי בני אותן משפחות, לא היה קיים במרכזים יהודיים אחרים באותה תקופה... כך, לדוגמה, בבבל במאות התשיעית והעשירית שימשו בנקאים גדולים וסוחרים מצליחים עוד כוח רב עוצמה, לצד הגאונים.

אפשר להסביר מצב זה בערך הרב שייחסו בחברה היהודית באשכנז הקדומה ללומדי התורה ולמקומם המרכזי בחיי הציבור.

(מעובד על פי א' גרוסמן, חכמי אשכנז הראשונים, הוצאת מגנס, ירושלים, תשמ"א, עמ' 400-403)

— על פי הקטע, מה הן שתי התופעות הבולטות הנוגעות למעמדם של החכמים באשכנז?

— על פי הקטע, ההסבר לאחת התופעות הוא הערך הרב שייחסו באשכנז הקדומה ללומדי התורה.

לאיזו משתי התופעות מתאים הסבר זה?

— כתוב הסבר לתופעה האחרת על פי מה שלמדת על מבנה החברה באשכנז בימי הביניים.

(8 נקודות)

חלק שני: שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 8-10 (לכל שאלה – 9 נקודות).

8. אחד המאפיינים של האוטונומיה היהודית בימי הביניים היה ריבוי מוסדות ציבור. הסבר שני יתרונות של ריבוי מוסדות ציבור, וציין שני מוסדות ציבור שפעלו בקהילה.

9. הצג שני טיעונים הלכתיים שהיו עלולים לפגוע בסמכות הקהילה. הסבר כיצד התמודדו חכמים עם כל טיעון.

10. מה השתנה במעמדם של המרכזים היהודיים מן המאה ה-11 ואילך? הסבר סיבה אחת לשינוי.

הסבר כיצד סיפור ארבעת השבויים מבטא את השינוי.

/המשך בעמוד 5/

נושא III – החסידות

אם למדת נושא זה, ענה ארבע שאלות: על שתי השאלות 11-12 (חובה), ועל שתיים מן השאלות 13-15.

חלק ראשון – הישיבה הליטאית

ענה על שתי השאלות 11-12 (חובה).

11. בקהילות אשכנז במאות ה' 16 וה' 17 תפס לימוד התורה מקום חשוב. הצג שתי דוגמאות לכך. (4 נקודות)

12. קרא את שני קטעי המקור שלפניך, וענה על שני חלקי השאלה שאחריהם.

I. התגובה לחסידות הביאה להקמתן של ישיבות מדגם חדש – הישיבות הליטאיות. את הראשונה בהן הקים ר' חיים מוולוז'ין. ישיבות אלה היו גלגול חדש של הישיבות הוותיקות. ה"מתנגדים" בליטא העמידו אותן על בסיס חדש והחזירו את עטרת לימוד התורה ליושנה. בתקופה הטרומית חסידית הייתה הישיבה מוסד קהילתי שהנהיג הרב המקומי, ואילו הישיבה החדשה נשענה על תמיכה ציבורית רחבה גם מחוץ לקהילה. כמו כן, ראש הישיבה לא נשא בתפקיד נוסף.

(מעובד על פי י' כץ, עת לחקור ועת להתבונן, הוצאת מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תשנ"ט, עמ' 82)

II. היעדר פעילות ציבורית של ר' חיים מוולוז'ין נגד החסידות והחסידים מעורר ספקות בנוגע למשקל שהיה למאבק בחסידות בשיקוליו לייסד את הישיבה. יש להדגיש שבמקורות בני הזמן לא נזכר המאבק בחסידות כאחת המטרות של הקמת הישיבה, אף שהיו הזדמנויות להזכיר זאת; ר' חיים עצמו לא הזכיר מטרות. נראה אפוא שהניסיון לקשור את ייסוד הישיבה למאבק בחסידות הוא פירוש מאוחר למעשיו של ר' חיים.

(מעובד על פי ש' שטמפר, הישיבה הליטאית בהתהוותה, הוצאת מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים תשנ"ה, עמ' 35)

- כל אחד משני הקטעים מציג גישה אחרת בנוגע לקשר בין המאבק בחסידות לייסוד הישיבות מן הדגם החדש (הישיבות שייסד ר' חיים מוולוז'ין). הצג את שתי הגישות.
- הצג שני מאפיינים של הישיבות מן הדגם החדש, מאפיין אחד על פי קטע I, ומאפיין נוסף על פי מה שלמדת.

(8 נקודות)

חלק שני – שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 13-15 (לכל שאלה – 9 נקודות).

13. השלטון המרכזי בפולין נחלש לאחר תקופת "המבול".
הסבר שתי השפעות של חולשה זו על מצב היהודים בפולין.

14. הסבר מדוע האמינו יהודים רבים במשיחיות של שבתאי צבי.
הסבר מדוע חלק מהמתנגדים לו נמנעו מלהביע ביקורת עליו.

15. הסבר את הדילמה של החסידות בין דגם המנהיגות שאברהם מייצג לבין הדגם שנח מייצג.

פרק שני (50 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 16-19 (לכל שאלה – 25 נקודות).

16. הרעיון הלאומי בישראל ובעמים

א. כבר מראשיתו התפתח הרעיון הלאומי לשני כיוונים: כיוון המשותף לכלל בני האדם (אוניברסלי), וכיוון בדלני, ששם דגש בקבוצה הייחודית. הסבר את שני הכיוונים.
(12 נקודות)

ב. הסבר מדוע אפשר לראות ברעיונותיהם של הרבנים קלישר ואלקלעי שלב ביניים בין התפיסה המסורתית של שיבת ציון ובין המעשה הציוני. (13 נקודות)

17. היחס ליהודים במדינות השונות במחצית השנייה של המאה ה-19

א. הסבר את התפקיד השלילי ואת התפקיד החיובי שמילאה התקשורת בפרשת דרייפוס.
(12 נקודות)

ב. הסבר את המעמד המשפטי של היהודים בארצות צפון אפריקה לפני חדירת המעצמות.
הצג שינוי אחד שחל במצבם של היהודים לאחר הכיבוש הקולוניאלי באחת ממדינות צפון אפריקה שלמדת עליהן. (13 נקודות)

18. הרצל והתנועה הציונית

- א.** מה הייתה העמדה של רוב נציגי "המזרחי" בפולמוס אוגנדה? הבא שני הסברים לעמדה זו.
הבא הסבר אחד לעמדה המנוגדת בפולמוס אוגנדה.
(12 נקודות)
- ב.** ציין מה היה נושא המחלוקת בין התומכים בציונות המדינית לבין התומכים בציונות המעשית.
הצג טיעון אחד של כל אחד מן הצדדים במחלוקת. (13 נקודות)

19. העלייה הראשונה והעלייה השנייה

- א.** בנספח המצורף מוצגים שני בולים – על בול אחד תצלום של בני העלייה הראשונה ועל הבול האחר תצלום של בני העלייה השנייה.
עיין בנספח וציין שני הבדלים בין העולים בעלייה הראשונה ובין העולים בעלייה השנייה, כפי שהם נראים בבולים. הסבר כיצד אחד ההבדלים שצינת קשור לאידאולוגיה של העולים בעלייה השנייה. (12 נקודות)
- ב.** "כשם שאין אני מתבייש במלבושכם, בְּקִשְׁתִּי מכם שאף אתם אל תתביישו בתורת ישראל".
(מדברי הרב קוק)
הסבר איך תפיסה זו של הרב קוק באה לידי ביטוי במסע הרבנים למושבות
(13 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

לפניך שבעה מושגים (20-26), ובכל אחד מהם שני חלקים.
בחר בארבעה מהמושגים, וענה על שני החלקים הקשורים לכל מושג שבחרת (לכל מושג – 5 נקודות).

20. "החלוקה"

- מדוע תמכו יהודי הגולה ביהודים בארץ?
- כיצד חולקו כספי "החלוקה" בעדה הספרדית וכיצד – בעדה האשכנזית?

21. משה מונטיפיורי

- מהו השינוי שרצה מונטיפיורי לחולל ב"יישוב הישן"?
- ציין שתי פעולות שעשה מונטיפיורי למען היישוב בארץ-ישראל.

22. פתח תקווה

- מה הייתה מטרתם של מייסדי המושבה פתח תקווה?
- מדוע היה צורך ליישב את פתח תקווה בשנית, ומי היו המתיישבים בפעם השנייה?

23. הסכם סייקס-פיקו

- בין אילו מדינות נחתם הסכם סייקס-פיקו?
- במה עסק ההסכם?

24. ניל"י

- מה הייתה המטרה בהקמת ארגון ניל"י?
- ציין שמות של שניים מחברי הארגון, וכתוב מה עלה בגורלו של הארגון.

25. חוזה ורסאי

- בעקבות מה נחתם חוזה ורסאי?
- ציין שתי הגבלות שהוטלו על גרמניה לפי חוזה זה.

26. הצהרת בלפור

- איזו מדינה פרסמה את הצהרת בלפור?
- מהו עיקרו של המסמך, ומה יחסו של המסמך כלפי לא-יהודים בארץ?

בהצלחה!

נספח לשאלה 19 — תצלומים של בולים

מקור: השירות הבולאי